

Przekład pod patronatem. Elementy trzeciej kultury w procesie uzgodnień wydawniczych

Mira Czarnecka

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
mira.czarnecka@up.krakow.pl

Streszczenie

Tematem artykułu jest zbadanie wpływu jaki może wywierać wydawca na sposób i zakres odzwierciedlenia w tekście przekładu elementów trzeciej kultury. Omówione zostaną kolejno: kwestia obcości w przekładzie, zjawisko elementów trzeciej kultury oraz zagadnienie funkcjonowania patronatu w systemie literackim. Badanie będzie miało formę analizy translologicznej. Za materiał badawczy posłuży opowiadanie „The Room in Le Dragon Volant” ze zbioru In a Glass Darkly, autorstwa XIX-wiecznego, irlandzkiego pisarza Sheridana Le Fanu oraz przekład utworu na język polski, „Pokój w gospodzie Le Dragon Volant”, autorki artykułu, pochodzący z tomu W ciemnym zwierciadle. Omówiony zostanie sposób przekładu wybranych wtrętów francuskojęzycznych, zwrotu adresatywnego i dwóch realizmów oraz zalecenia redaktora dotyczące sposobu ich transpozycji w języku polskim, jak również wynik uzgodnień pomiędzy redaktorem i tłumaczką oraz wpływ ostatecznego rozwiązania na poziom obcości tekstu docelowego. Artykuł zakończy prezentacja wniosków odnośnie wpływu wydawnictwa na przekład elementów trzeciej kultury i roli jaką tłumacz odgrywa w procesie ich adekwatnego odzwierciedlenia w języku docelowym.

Słowa kluczowe: przekład, elementy trzeciej kultury, wydawca, patronat

Abstract

Translation and Patronage. Third Culture Elements in the Process of Editorial Corrections

The subject of the article is a research into the influence exerted by the publisher on the way and scope of rendering third culture elements in the translated text. The concept of the foreign in translation, idea of third culture elements and the issue of patronage in the literary system will be discussed in turn. The research material is a story in English titled “The Room in Le Dragon Volant” from a collection In a Glass Darkly, written by the 19th century Irish writer, Sheridan Le Fanu and its translation into Polish by the author of the article, published under the title “Pokój w gospodzie Le Dragon Volant”, in a collection W ciemnym zwierciadle. The research will involve an analysis of translation of selected examples of third culture elements, a term of address and two proper nouns in French and the discussion of recommendations from the editor regarding their transposition in the Polish language. The result of negotiations between the editor and the translator and the consequences of the adopted solution for the

achieved level of foreignness in the target text will be presented. Finally, conclusions regarding the influence exerted by the publisher on the way of translation of third culture elements and the role of translator in the process of their rendering in the target language will be formulated.

Keywords: translation, third culture elements, publisher, patronage

1. Wstęp

Przystępując do przekładu dzieła literackiego, tłumacz dąży do stworzenia w języku docelowym utworu, który w jak najwyższym stopniu odzwierciedli wszystkie aspekty tekstu oryginalnego i stanie się przy tym częścią kultury docelowej. Szczególną trudność przekładową stanowią elementy obcojęzyczne tekstu, nazwane przez Romana Lewickiego sygnałami obcości, które jako specyficzne dla danej kultury źródłowej, nie dają się w łatwy sposób przeszczepić na grunt kultury docelowej i stają się często przeszkodą, utrudniającą czytelnikowi niezakłócony odbiór przetłumaczonego dzieła (2000: 45). Czy jednak ceną może być okaleczenie oryginału, poprzez eliminację wszystkich elementów, które zmuszają czytelnika do wysiłku? Najczęściej przecież, to właśnie one stanowią o unikalności i atrakcyjności dzieła. Sytuacja staje się jeszcze bardziej skomplikowana w przypadku utworu, w którym obecne są elementy obce zarówno w języku i kulturze oryginału, jak i w języku i kulturze przekładu. Dorota Urbanek określa je mianem „elementów trzeciej kultury”, podkreślając, że zjawisko to, mimo jego znaczenia, nie zostało jeszcze gruntownie zbadane (2002: 63). Ponadto, ze względu na rosnącą liczbę wpływów międzykulturowych, zagadnienie obcości w literaturze nabiera nowego wymiaru we współczesnym, zglobalizowanym świecie, nie tylko jako problem translatologiczny, ale również jako element całego systemu literackiego, w którym funkcjonuje przekład. Stąd, potrzeba jego zbadania, również w szerszej, systemowej perspektywie.

2. Obcość w przekładzie

Sposób postrzegania obcości w przekładzie ewoluował na przestrzeni wieków, a jak pisze Urbanek, wyznacznik w postawie wobec „obcego” stanowiła zasadniczo epoka historyczna, a nie język i kultura, na której grunt przeszczepiane było dzieło. Od średniowiecza do połowy XVIII wieku, w okresie kształtowania się literatur narodowych, dominującą tendencją była asymilacja treści i podporządkowanie przekładu rodzimym normom obyczajowym. Po tym okresie, w sztuce przekładu nastąpiło otwarcie na inność, a wraz z nim pojawiło się nurtujące

badaczy do dzisiaj pytanie, czy tekst docelowy powinien być traktowany jako dzieło oryginalne, czy też jako przekład. Z dylematem tym, pozostaje nierozzerwalnie związana kwestia podejścia do zagadnienia obcości (2002: 61–62).

Friedrich Schleiermacher, w opublikowanym w 1813 roku esej, *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens (O różnych metodach tłumaczenia)*, stwierdził że istnieją jedynie dwa sposoby tłumaczenia, pierwszy z nich polega na przybliżeniu czytelnika do autora, a drugi na przybliżeniu autora do czytelnika. Pierwsza metoda, zwana egzotyzacją, jest równoznaczna z wprowadzeniem do tekstu elementów kultury obcej, druga, określana jako udomowienie, oznacza ich usunięcie bądź zastąpienie elementami kultury docelowej. Schleiermacher był zwolennikiem metody egzotyzacji i uważał że pomoże ona w ubogaceniu literatury i kultury niemieckiej (2010: 8–29). Jak pisze Lawrence Venuti, na gruncie literatury angielskiej dominowały w tym czasie trendy, które w rozumieniu wspomnianego wyżej myśliciela można nazwać udomowieniem, utrwalone między innymi pod wpływem opublikowanego w 1791 roku dzieła Alexandra Tytlera, *Essay on the Principles of Translation (Szkic o zasadach tłumaczenia)* (2004: 309). Tendencja do udomowienia, która przejawiała się również w powstawaniu dobrze czytających się (*fluent*) tekstów literackich, dominowała w przekładzie anglosaskim do czasów współczesnych, zwolennicy egzotyzacji, pośród nich Dr. John Nott i Francis Newman, stanowili nieliczne wyjątki (2004: 68).

W roku 1928, T.S. Eliot przedstawił modernistyczny pogląd, iż każdy przekład jest interpretacją, nigdy nie będąc w pełni adekwatnym w stosunku do oryginału, ponieważ stanowi element kultury docelowej, przypisany do pewnego miejsca i czasu; zadaniem tłumacza jest nie tylko zaszczepienie egzotycznej kultury na gruncie domowym, ale również zasygnalizowanie obcości tekstu (2004: 189, 191–192). Venuti w swojej przełomowej książce, *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, zaproponował model tłumaczenia z wykorzystaniem metody stawiania oporu, polegający na stosowaniu rozwiązań, które czynią przekład „obcym i skutkującym wyobcowaniem w kulturze docelowej” (2004: 291, tłum. MC). Badacz twierdzi, że tak pojmowany przekład ma do odegrania istotną rolę we współczesnym świecie, „nie tylko w kulturze docelowej, poprzez wytworzenie nowych form kultury, ale również za granicą, poprzez wytworzenie nowych relacji kulturowych” (2004: 313, tłum. MC).

O zagadnieniu tłumaczenia elementów obcojęzycznych na gruncie języka polskiego pisał w opracowaniu *Obcość w odbiorze przekładu* Roman Lewicki. Według autora, obcość w przekładzie może być aktywizowana przez określone cechy tekstu, zwane sygnałami obcości, które mogą zostać uznane przez odbiorcę za niepożądane, neutralne bądź pożądane. Sygnały

obcości zawarte są w niektórych komponentach struktury tekstu, które Lewicki nazywa potencjalnymi nośnikami obcości. Mogą być nimi jednostki tekstu i cechy struktury tekstu. Pośród cech struktury tekstu, badacz wyróżnia typ tekstu (typ dyskursu) i jego cechy strukturalne, wśród jednostek tekstu, między innymi, nazwy własne, czyli obce imiona i obcojęzyczne elementy klasyfikacyjne (na przykład nazwy ulic i placów), adresatywy, inaczej formy adresatywne, czyli wyrażenia używane przy zwracaniu się do rozmówców, nazwy realiów, to znaczy nazwy obiektów nie występujących w języku przekładu, czyli specyficznych dla języka obcego i kraju oryginału oraz niektóre wyrazy zapożyczone doraźnie, zwane barbaryzmami. Barbaryzmem jest też dłuższy cytat obcojęzyczny, przeniesiony bez tłumaczenia z oryginału do przekładu.

Tłumacz może zastosować różne metody oddania nazw realiów w przekładzie. I tak, imiona mogą zostać zaadaptowane fonetycznie lub przeniesione do języka przekładu w nieadaptowanym brzmieniu, wywołując efekt egzotyzyacji, adresatywy natomiast mogą zostać przełożone poprzez zastosowanie form hybrydalnych. Pośród sposobów tłumaczenia realiów Lewicki wymienia również transkrypcję, kalkę i półkalkę, będące przekładem egzotyzyującym oraz zaadaptowanie, neologizm semantyczny, przekład przybliżony, peryfrazę, czy przekład kontekstualny, będące przekładem adaptacyjnym, niezawierającym nośnika obcości. Barbaryzmy, w tym kalki, często stosowane są z wyodrębnieniem graficznym w postaci kursywy, a czasami cudzysłowu. Barbaryzmy mogą zostać zaadaptowane do systemu gramatycznego języka przekładu i oddane jako formy hybrydalne lub zapożyczone z języka obcego w całości. Barbaryzmy zapożyczone wywołują większą obcość niż formy hybrydalne (2000: 45–74).

3. Elementy trzeciej kultury w przekładzie

Omówieniu przypadków wystąpienia w przekładzie oprócz języka źródłowego (L_1) i języka docelowego (L_2), języka trzeciego (L_3), poświęcił w 2000 roku artykuł *Source Language, Target Language and the Third One* Adam Sumera (2000: 537–542). Autor wskazał na obecność języka trzeciego w tekście oryginału pod postacią między innymi obcojęzycznych cytatów, na przykład w języku łacińskim, czy też zniekształconej formy języka w ustach obcokrajowca. Badacz zwrócił ponadto uwagę, iż język trzeci może stanowić element konstrukcji dzieła literackiego, będąc niezależnym językiem, jak w przypadku powieści *Clockwork Orange* Anthony'ego Burgessa. Sumera zauważył, że w rezultacie przekładu, język

trzeci może być obecny w tekście źródłowym i nieobecny w tekście docelowym, ale możliwe są też sytuacje odwrotne.

Na obecność w przekładach literatury elementów obcych pochodzących z języka trzeciego, nie będącego ani językiem oryginału, ani językiem przekładu, zwróciła również uwagę Dorota Urbanek. Badaczka nazwała je „elementami trzeciej kultury” i zdefiniowała jako „te elementy tekstu oryginału i/lub przekładu, które są obce zarówno w języku i kulturze oryginału, jak i w języku i kulturze przekładu”. Urbanek przeprowadziła własną klasyfikację elementów trzeciej kultury i podzieliła je na onimy, czyli imiona własne i nazwy geograficzne, realogizmy, inaczej nazwy obcych realiów oraz wtrącenia, pojedyncze słowa, frazeologizmy i całe dialogi prowadzone w języku trzecim. Autorka do elementów trzeciej kultury zaliczyła również wymyślone przez autora realia, nazwy własne, języki i kultury. Według badaczki, elementy te mogą być zastosowane przez autora tekstu oryginalnego do stworzenia egzotycznego tła lub charakterystyki postaci, bądź użyte jako naturalna część dyskursu. Urbanek uważa, że elementy trzeciej kultury stanowią problem translatorski, gdyż naruszają dwujęzyczność tłumacza, który zobowiązany jest taki element dostrzec, sklasyfikować i przełożyć.

Rozwiązanie translatorskie zależy od typu zjawiska, jego miejsca i roli w oryginale oraz od języka przekładu i tradycji w nim panujących. Bardziej szczegółowe techniki, jakie może zastosować tłumacz, to w przypadku imion własnych i nazw geograficznych, ich transkrypcja i transliteracja, uwzględniająca ewentualne upodobnienie fonetyczne lub morfologiczne, a w przypadku imion własnych, zastosowanie odpowiednika w języku przekładu. Niektórzy badacze uznają, że onimy są nieprzetłumaczalne i zalecają przeniesienie ich z oryginału do przekładu. Z tym wiążą się jednak dodatkowe trudności, gdyż w utworach literackich onimy pełnią często dodatkowe funkcje intertekstualne i występują w określonym kontekście historycznym i kulturowym. W odniesieniu do realogizmów, tłumacz może zastosować transkrypcję lub transliterację, z ewentualnym przekładem opisowym, odpowiednik funkcjonalny lub generalizację. Pierwsze dwa rozwiązania wspomagają zachowanie kolorytu lokalnego dzieła, dwa kolejne natomiast, prowadzą do jego osłabienia i uwypuklenia kultury przekładu (2002: 63–69). Nawiązując do przedstawionego wcześniej zagadnienia obcości w przekładzie, w pierwszym przypadku udaje się zachować obcość w tekście docelowym, w drugim, ulega ona eliminacji.

Kwestię przekładu elementów trzeciej kultury w tekstach użytkowych omówiła Maria Mocarz (2008: 395–403). Ze względu na postępujący proces globalizacji, który wpływa na zmniejszenie różnic między kulturami, badaczka zaproponowała zastąpienie słowa „obcy”,

słowem „inny”. Mocarz poddała analizie przekład na język rosyjski i niemiecki przewodników turystycznych po Polsce, uzasadniając wybór wysoką częstotliwością występowania w tego typu tekstach elementów w kultury materialnej, jak i wysokiej. Jako możliwe sposoby komunikowania o pochodzeniu danych elementów z trzeciego obszaru kulturowego, badaczka zidentyfikowała podanie informacji uzupełniającej w nawiasie, umieszczenie stosownej informacji w nazwie lub zastosowanie przymiotnika. Jak zauważa badaczka, czasami nie jest to konieczne ze względu na powszechną znajomość elementów trzeciej kultury. Mocarz kontynuuje badania nad elementami trzeciej kultury jako źródłem interkulturowości w przekładzie w monografii *Interkulturowość w przewodniku turystycznym. Studium o odbiorze inności w przekładzie* (2011). Aby opisać materiał kulturowy występujący w badanych tekstach, badaczka wprowadza między innymi określenie „reprezentacje kulturowe” oraz pojęcie „interkultury”, które definiuje jako „liczne reprezentacje kulturowe wykraczające poza granice jednej przestrzeni kulturowej”, będącej wynikiem otwartości na przyjmowanie pewnych wzorców z innej kultury (2011: 82). W konkluzji, Mocarz stwierdza, że zabiegi nakierowane na umożliwienie odbioru inności w tekście użytkowym, zapewniają częste stosowanie w przekładzie procedury egzotyzacji, nie wykluczając adaptacji jako kolejnej procedury tłumaczeniowej (2011: 201).

Katarzyna Wołek-San Sebastian zbadła zjawisko „trzeciej kultury” w polskich przekładach współczesnej prozy chorwackiej (2011). Autorka scharakteryzowała materiał badawczy jako teksty mocno nacechowane kulturowo, należące do literatury mało znanej, bliskiej językowi i kulturze przekładu. Badaczka stwierdziła, iż dla potrzeb rozważań nad elementami „trzeciej kultury” niezbędne jest ponowne zdefiniowanie „obcości” i zaproponowała zastąpienie klasycznego pojęcia wprowadzonego przez Lewickiego bardziej wielowymiarową „percepcją inności”. W tej koncepcji, trzeci wymiar stanowią elementy identyfikowane jako istniejące „na zewnątrz” relacji oryginał-przekład, poza obiema kulturami pozostającymi w dialogu dzięki aktowi tłumaczenia (2011: 14). Ostatecznie autorka proponuje dynamiczną definicję obcości, określając ją jako: „Napięcie wytwarzające się między tekstem źródłowym a docelowym na skutek zderzenia porządków nasze/ich; swojskie/obce” (2011: 15). Ta redefinicja prowadzi, według Wołek-San Sebastian, do wzbogacenia rejestru potencjalnych sygnałów obcości w tekście oryginału o elementy o dotychczas nieokreślonym statusie, jak na przykład elementy regionalne wewnątrz kultury narodowej czy też leksemy obcego pochodzenia o wysokim stopniu integracji z „matrycą przyjmującą” oraz ułatwia prowadzenie badań nad szczególnym przypadkiem translatorskim, jakim jest transfer

elementów „trzeciej kultury” do obszaru kulturowo-językowego, z którego zostały zaczerpnięte do oryginału (2011: 15).

Obecność kultury obcej w przekładzie literackim z języka rosyjskiego na język polski omówiła Jolanta Józwiak (2018: 75–84). Przedmiotem analizy badaczki stały się: imiona znaczące, inaczej nazwy własne, imiona intertekstualne, realogizm, frazeologizmy i stylizacja na język obcy. Badanie posłużyło autorce do wyciągnięcia dwojakich wniosków. Po pierwsze każdy przypadek wystąpienia w tekście przekładu kultury obcej musi zostać poddany ocenie tłumacza pod kątem możliwości odczytania wartości semantycznych i kulturowych przez odbiorców; na tej podstawie tłumacz może podjąć odpowiednie decyzje odnośnie do ich przekazania. Po drugie, odwołania do tak zwanej trzeciej kultury nie zakłócają odbioru ani oryginału, ani przekładu. Wspólne, ogólnoludzkie dziedzictwo kulturowe umożliwia wywoływanie takich samych skojarzeń u odbiorców oryginału i przekładu; ponieważ jednak stopień przyswojenia w określonej kulturze elementów obcych kultur może być różny, tłumacz powinien zachować czujność.

Zachowanie lub utrata obcości może zatem być rezultatem świadomych wyborów i zastosowania odpowiednich rozwiązań translatorskich przez tłumacza. Tak twierdzili między innymi Schleiermacher, Venuti i Eliot. Czy jednak o wszystkim decyduje tłumacz? Czy tłumacz i dzieło tłumaczone pozostaje wolne od ogólnie pojętych wpływów otoczenia?

4. Patronat

W latach 70. XX wieku, Itamar Even-Zohar postawił tezę, że literatura jest częścią społecznego, kulturowego, literackiego i historycznego systemu, a literatura tłumaczona funkcjonuje jako system, kształtowany przez decyzje odnośnie tłumaczenia poszczególnych dzieł oraz normy przekładowe, zachowania i polityki narzucane przez inne systemy. Tę dynamiczną relację Itamar Even-Zohar nazwał polisystemem (Munday, 2016: 171). Współpracownik badacza, Gideon Toury, sformułował następnie na bazie teorii polisystemowej, koncepcję przekładoznawstwa opisowego (*Descriptive Translation Studies*), postulując, iż przekłady zajmują określone miejsce w kulturze docelowej, które determinuje stosowanie przez tłumaczy określonych strategii przekładowych (2016: 175). Przyjmując to za punkt wyjścia, przedstawiciele tak zwanej *Manipulation School*, opracowali teorię przekładu literackiego, której podstawowe założenia przedstawił we wstępie do opublikowanego w 1985 roku zbioru szkiców, *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*, Theo Hermans. Według manipulistów literatura jest dynamicznym i złożonym systemem, przekład

literacki wymaga opisowego, zorientowanego na cel, funkcjonalnego i systemowego podejścia, kluczową rolę odgrywają normy i ograniczenia, które rządzą powstawaniem i odbiorem przekładu oraz jego rola zarówno w danej literaturze, jak i w interakcji pomiędzy literaturami (2016: 189–190).

Kilka lat później podobne stanowisko przyjął André Lefevere, twierdząc w opracowaniu *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*, że jednostką operacyjną przekładu staje się nie tekst (wcześniej słowo), a kultura. Przekład funkcjonuje w systemie literackim, który tworzą instytucje i przedstawiciele systemu (krytycy, recenzenci, nauczyciele, tłumacze), patroni (wpływowe osoby, wydawcy, media, partie i klasy polityczne, instytucje edukacyjne i kulturalne) i dominująca poetyka. Patroni mogą wywierać wpływ ideologiczny, ekonomiczny i decydować o zdobyciu prestiżu. Dominująca poetyka, która również podlega patronatowi, kształtuje wybór środków literackich i obowiązującą koncepcję literatury, która z kolei przesądza o ewentualnym sukcesie przekładu (1992: 14–21).

Odwołując się do refrakcji, czyli modyfikowania dzieła literackiego w procesie przekładu, aby świadomie wpłynąć na sposób w jaki utwór zostanie odebrany przez czytelników, koncepcji kluczowej dla teorii André Lefevre'a i manipulistów, Katarzyna Szymańska, w artykule „Przekład literacki – manipulacja: refrakcja i instytucja patronatu według André Lefevre'a i Manipulation School. Ideologia i manipulacja jako przedmiot zainteresowania współczesnej teorii przekładu”, omówiła między innymi wpływ kontekstu socjopolitycznego na dwukrotny przekład przez Roberta Stillaera *The Clockwork Orange* Anthony'ego Burgessa (2010). Tłumaczenie powieści z roku 1974 uwzględniało sytuację geopolityczną Polski, pozostającej pod wpływami Związku Radzieckiego. W przekładzie z 1999 roku Stiller dążył do odzwierciedlenia nowego układu sił, w którym dominująca rola języka i kultury rosyjskiej w kształtowaniu polszczyzny została zastąpiona narastającymi wpływami angloamerykańskimi (Kubiński 2004). Jako przykład refrakcji, która nastąpiła wskutek wpisania przekładu w ramy ideologiczne polityczno-obyczajowe, Szymańska podała tak zwaną „amberyzację” Jana Pawła II, czyli wydanie w 1997 roku przez wydawnictwo Amber biografii papieża *Jego świętobliwość Jan Paweł II i nieznaną historię naszych czasów*. Autorem przekładu *His Holiness: John Paul II & the History of Our Time*, autorstwa amerykańskiego dziennikarza Carla Bernsteina i watykanisty Marco Politiego, był Stanisław Głąbiński. Wydawca zdecydował o usunięciu z tekstu przekładu licznych fragmentów, które dotyczyły między innymi polskiego antysemityzmu, kłopotów zdrowotnych papieża czy krytyki Kościoła. Złagodzone również lub przeinaczono wiele opisów, głównie ze względu na zbyt dużą dosłowność lub śmiałe przedstawienie postaci papieża. Jak pisze Szymańska,

wydawnictwo manipulowało przekładem w taki sposób, aby sprostać ideologicznym i obyczajowym oczekiwaniom polskich odbiorców. Drugim czynnikiem była obowiązująca w Polsce konwencja literacka – stylistyka przedstawiania osób zasłużonych czy duchownych jako postaci bez skazy (2010).

Badaniem czynników wpływających na kształt przekładu oraz pracy tłumacza zajmuje się również Agata Brajerska-Mazur. W artykule „Manipulizm a wpływ czytelników na polskie tłumaczenie Harry’ego Pottera” badaczka analizuje oddziaływanie odbiorców na sposób przekładu na język polski literatury fantastycznej i młodzieżowej (Brajerska-Mazur, 2015). Opisując negatywne przyjęcie nowego tłumaczenia Jerzego Łozińskiego, spolszczającego powieść Johna Tolkiena *The Lord of the Rings*, autorka dochodzi do wniosku, że polscy czytelnicy fantastyki oczekują technik egzotyzujących i odrzucają wszelkie próby naturalizacji realiów – zwłaszcza imion i nazw znaczących. Dodatkowo, wyobcowujący przekład Marii Skibniewskiej jest mocno zakorzeniony w polskiej kulturze (Brajerska-Mazur, 2015: 154–156). W przypadku tłumaczeń książek dla dzieci o przygodach misia Winnie-the-Pooh, Alexandra Milne’a, zwolennicy Kubusia Puchatka domagali się z kolei udomowienia i naturalizacji jego książek, jak miało to miejsce w kanonicznym przekładzie Ireny Tuwim, negując wszelkie próby pokazania ich obcości, podjęte przez Monikę Adamczyk (Brajerska-Mazur, 2015: 156; Kokot, 2000: 365–378). Realny wpływ czytelników na sposób przekładu, Brajerska-Mazur analizuje na podstawie tłumaczenia na język polski książek o Harrym Potterze. Seria ta należy zarówno do gatunku literatury fantastycznej, jak i młodzieżowej i czytelnicy zaakceptowali pomysł Andrzeja Polkowskiego by spolszczać wyłącznie niektóre nazwy ze świata czarodziejów. Tłumacz podjął współpracę z odbiorcami serii, prowadząc słowniczek terminów, konsultując się z potterologami i grupami fanów oraz zwracając się do nich o pomoc w przypadku szczególnie trudnych do przełożenia nazw i zwrotów. Na stronach potterowskich i wydawnictwa Media Rodzina ogłaszane były w związku z tym liczne konkursy, w kwestii których zdanie rozstrzygające miał niekiedy wydawca, podobnie jak w sprawach spornych, dotyczących poprawności przekładu niektórych zwrotów. Brajerska-Mazur konkluduje, że wpływ czytelników na ostateczny kształt przekładu jest najlepszym rodzajem manipulacji literatury, gdyż wpływy ideologii, cenzury czy patronatu zniekształcają tekst (2015; 156–159, 162).

O mechanizmach działających w trakcie przekładu na gruncie języka polskiego i rodzimego rynku wydawniczego pisał także Jerzy Brzozowski. Według badacza, rezultatem działań wydawców mogą być odkształcenia dotyczące przekładu ogółem, takie jak: uproszczenie i linearyzacja składni, uproszczenia semantyczne oraz normalizacja i

konwencjonalizacja, dotyczące interpunkcji, doboru słów, stylu, struktury zdania i organizacji tekstu. Normalizacja polega na adaptacji tekstu przekładu tak, aby spełniał normy redakcyjne języka docelowego, konwencjonalizacja natomiast przejawia się w dążności do sprowadzania wszelkich cech nietypowych tekstu oryginału do wersji standardowej języka docelowego. Powyższe odkształcenia często powodują istotne obniżenie osiągniętego stopnia ekwiwalencji w przekładzie (2011: 69–71).

Wszystkie omówione wcześniej elementy systemu literackiego, w tym wydawnictwo, mają istotny wpływ na decyzje tłumacza w zakresie przekładu kulturowo osadzonych elementów tekstu źródłowego. Czy zatem wydawca, w ramach systemu uzgodnień i poprawek redakcyjnych, wywiera wpływ na ostateczny kształt przekładu, a w szczególności, sposób transpozycji elementów obcojęzycznych, które zostały w niniejszym artykule zdefiniowane jako elementy trzeciej kultury? Celem analizy translatologicznej jest znalezienie odpowiedzi na to pytanie.

5. Analiza translatologiczna

Jako materiał do analizy translatologicznej, posłuży opowiadanie „The Room in Le Dragon Volant”, pochodzące ze zbioru *In a Glass Darkly*, autorstwa XIX-wiecznego irlandzkiego pisarza, Sheridana Le Fanu i jego przekład na język polski, „Pokój w gospodzie Le Dragon Volant”, dokonany przez autorkę artykułu, który ukazał się w tomie pod tytułem *W ciemnym zwierciadle*. Opowiadanie zostało napisane w języku angielskim, jego akcja rozgrywa się jednak we Francji i jego bohaterami, z wyjątkiem narratora, są Francuzi. Narrator, Richard Beckett, jest Anglikiem i relacjonuje wszystkie wydarzenia w języku angielskim, czasami opatrując je komentarzem, iż zostały wypowiedziane łamanym angielskim. Język opowiadania, zarówno w wypowiedziach poszczególnych postaci, jak i w narracji, obfituje we wtrącenia w języku francuskim, jak również w odniesienia do poza powieściowej francuskiej rzeczywistości. Tekst, jak pisała Urbanek, jest zatem przykładem najbardziej spektakularnego przejawu elementów trzeciej kultury, w którym język dzieła oryginalnego, język angielski, jest jedynie pośrednikiem w opisie trzeciej kultury, czyli Francji i języka francuskiego (Urbanek: 64).

Język bohaterów opowiadania cechuje arystokratyczna maniera stwarzająca pozory ich przynależności do wyższych sfer. Są nimi: markiz d'Harmonville (występujący również jako monsieur Droqville i Planard) oraz hrabia i hrabina de Saint Alyre (pojawiająca się w powieści również jako mademoiselle de la Vallière i wyrocznia). Hrabina de Saint Alyre posługuje się

arystokratycznym językiem, który jest także niezwykle aluzyjny. Richard Beckett i hrabia de Saint Alyre również wypowiadają się w sposób typowy dla wyższych sfer. Tekst oryginalny został wydany w 1872 roku, natomiast przekład na język polski w roku 2015. Badanie ograniczone zostanie do metody przekładu francuskich nazw realiów, czyli nazwy tytułowej gospody *Le Dragon Volant* i gospody *Belle Etoile* oraz francuskiego zwrotu adresatywnego, *Monsieur le Comte*, obecnych w tekście opowiadania, w kontekście przekazanych tłumaczowi w formie korekty redakcyjnej oczekiwań wydawcy, co do ostatecznego kształtu tekstu docelowego. Jako pierwszy omówiony zostanie przekład zwrotu *Monsieur le Comte*.

5.1. Przekład zwrotu adresatywnego *Monsieur le Comte*

Tytułowy zwrot używany jest w opowiadaniu jako sposób tytułowania i mówienia o hrabi de Saint Alyre. Jest on przedstawicielem starej arystokratycznej rodziny, dla której nadeszły gorsze czasy. Obecnie, przy pomocy sprytniej współniczki, hrabia zdobywa pieniądze poprzez oszukiwanie i pozbawianie życia pragnących miłości młodych mężczyzn. Bohatera poznajemy, gdy w drodze do Paryża jego powóz ulega wypadkowi i z opresji ratuje mężczyznę i jego piękną towarzyszkę młody Brytyjczyk, Richard Beckett. Od tej chwili, losy hrabiego i Richarda pozostają ze sobą splecione, gdyż w pogoni za kobietą, mężczyzna skazany jest na częste kontakty z hrabią. I tak, obydwój spotykają się w gospodzie *Belle Etoile*, na balu w Wersalu, w Paryżu, gdzie Richard zostaje poproszony o wyświadczenie hrabiemu pewnej przysługi, i w końcu, w kulminacyjnym momencie, w posiadłości arystokraty, *Château de la Carque*, gdy hrabia okazuje się przywódcą szajki, która zwabiwszy Richarda, chce pozbawić go życia i zagarnąć jego majątek. Oczywiście, żadne ze spotkań nie jest przypadkowe, a w istocie, wszystkie są elementami misternie uknutej intrygi. Wspólnikami hrabiego są hrabina de Saint Alyre i markiz d'Harmonville. Rola hrabiny polega na zdobyciu serca Richarda oraz nakłonieniu go do ucieczki i rozpoczęcia wspólnego życia, markiz natomiast, pozyskawszy zaufanie Brytyjczyka, kontroluje jego poczynania i w decydujących momentach, popycha w objęcia intrygantów.

Wyrażenie *Monsieur le Comte* należy do języka francuskiego i stanowi połączenie zwrotu adresatywnego *monsieur* z tytułem arystokratycznym *comte*. *Słownik wyrazów obcych* podaje następującą definicję leksemu *monsieur*: wym. Mesje <fr.> *pan* i *comte*: wym. Kąt <fr.> *hrabia* (1980: 490). Wyrażenie stosowane było w opowiadaniu zawsze, ilekroć była mowa o hrabi de Saint Alyre. Okazjonalnie pojawiał się jego wariant, będący połączeniem leksemu angielskiego i francuskiego: *Monsieur the Count*. Dla obydwu zwrotów, tłumaczka zaproponowała w

tekście docelowym odpowiednik, *monsieur hrabia*. Zwrot ten jest rodzajem hybrydy, łączącej element oryginału, wtręt w języku francuskim, *monsieur* z polskim leksemem, *hrabia*, będącym odpowiednikiem słownikowym leksemu francuskiego *comte* lub angielskiego *count*. Zastosowanie zwrotu hybrydowego w przekładzie jest rozwiązaniem twórczym, pozwalającym na zachowanie w tekście docelowym sygnału obcości. Metoda ta nawiązuje do jednej z technik przekładu dialektów opracowanych przez Leszka Berezowskiego, nazwanej relatywizacją, która polega na umiejscowieniu sygnałów obcości (markerów dialektu źródłowego) w formach grzecznościowych (*honorifics*) i zwrotach adresatywnych, przy jednoczesnym pełnym przekładzie dialektu oryginału na wersję standardową języka docelowego. W rezultacie takiego zabiegu możliwe staje się odzwierciedlenie relacji społecznych w języku przekładu za pomocą środków leksykalnych (Berezowski 1997: 66–71).

Pierwszy analizowany fragment, w którym pojawia się przedmiotowy zwrot, to refleksja Richarda Becketta na temat ostrzeżenia, by nie decydował się na sekretną ucieczkę z hrabiną de Saint Alyre, jakie skierowała do niego starsza kobieta, która pojawiła się niespodziewanie w wynajmowanym przez niego pokoju w gospodzie.

Fragment 5.1.1 (tekst źródłowy):

[...] The jealousy of **Monsieur the Count**, I assumed appears to this old creature about the most terrible thing in creation [...].

(2008: 181–182)

Fragment 5.1.1 (propozycja tłumaczki):

[...] Zazdrość *monsieur hrabiego*, doszedłem do wniosku, wydaje się tej starej kobiecie najstraszniejszą rzeczą na świecie.

Redaktor zaproponował usunięcie wyrazu *monsieur*, pomimo argumentacji tłumaczki, iż *monsieur* podkreśla francuski koloryt opowiadania i że w tekście przekładu, ten wtręt obcojęzyczny został użyty w znaczeniu „pan” wielokrotnie. Leksem usunięto z tekstu finalnego. Oto ostateczne brzmienie fragmentu:

Fragment 5.1.1 (tekst docelowy):

[...] Zazdrość **hrabiego**, doszedłem do wniosku, wydaje się tej starej kobiecie najstraszniejszą rzeczą na świecie. [...].

(2015: 367)

W kolejnym badanym fragmencie opowiadania, markiz d'Harmonville, tutaj pojawiający się jako Planard, używa zwrotu *monsieur* zwracając się do hrabiego. Przyprawia on inspektora policji, który przyszedł z nakazem przeprowadzenia rewizji w domu hrabiego, oficjalnie w związku z podejrzeniem o przemyt, a w rzeczywistości, z powodu przypadków zaginięć mężczyzn, a w szczególności, z powodu zniknięcia Richarda Becketta.

Fragment 5.1.2 (tekst źródłowy):

‘**Monsieur le Comte,**’ he said, as he strode through the door, followed by half a dozen persons. [...].

(2008: 200)

Fragment 5.1.2 (propozycja tłumaczki):

– **Monsieur hrabio** – zaczął – pojawiając się w drzwiach w towarzystwie pół tuzina ludzi. [...].

W komentarzu redaktor proponuje zastąpienie leksemu *monsieur* słowem *pan* lub usunięcie. W tekście docelowym wyraz zostaje zastąpiony słowem *pan*.

Fragment 5.1.2 (tekst docelowy):

– **Panie hrabio** – zaczął – pojawiając się w drzwiach w towarzystwie pół tuzina ludzi. [...].

(2015: 403)

Fragment trzeci i czwarty pochodzą z rozmowy inspektora i hrabiego na temat przeprowadzenia rewizji w pałacu. We fragmencie trzecim redaktor proponuje usunięcie słowa *monsieur*, w czwartym sygnalizuje potrzebę rozstrzygnięcia problematycznej kwestii. Ostatecznie, w pierwszym przypadku leksem zostaje pominięty w przekładzie, w drugim, oddany za pomocą słowa „pan”.

Fragment 5.1.3 (tekst źródłowy):

‘The Count de St Alyre will pardon me,’ answered Carmagnac, a little drily. ‘I am forbidden by my instructions to make that disclosure; and that I am instructed to make a general search, this warrant will satisfy **Monsieur le Comte.**’

(2008: 200)

Fragment 5.1.3 (propozycja tłumaczki):

– Hrabia de Saint Alyre wybaczy – odparł Carmaignac odrobinę oschle – ale moje instrukcje zakazują mi ujawnienia tego, a o tym, że otrzymałam polecenie przeprowadzenia ogólnej rewizji, przekona **monsieur hrabiego** ten nakaz.

Fragment 5.1.3 (tekst docelowy):

– Hrabia de Saint Alyre wybaczy – odparł Carmaignac odrobinę oschle – ale moje instrukcje zakazują mi ujawnienia tego, a o tym, że otrzymałem polecenie przeprowadzenia ogólnej rewizji, przekona **hrabiego** ten nakaz.

(2015: 404)

Fragment 5.1.4 (tekst źródłowy):

‘That, I regret to say, I cannot permit. My instructions are precise; but the delay, I trust, will be but trifling. **Monsieur le Comte** will not suppose for a moment that I suspect him; but we have a duty to perform [...].’

(2008: 201)

Fragment 5.1.4 (propozycja tłumaczki):

– Na to, muszę przyznać z żalem, nie mogę pozwolić. Moje instrukcje są precyzyjne, ale opóźnienie, ufam, będzie minimalne. Proszę, aby **monsieur hrabia** nie myślał, że podejrzewam go o cokolwiek, ale mam obowiązek do wypełnienia [...].

Fragment 5.1.4 (tekst docelowy):

– Na to, muszę przyznać z żalem, nie mogę pozwolić. Moje instrukcje są precyzyjne, ale opóźnienie, ufam, będzie minimalne. Proszę, aby **pan hrabia** nie myślał, że podejrzewam go o cokolwiek, ale mam obowiązek do wypełnienia [...].

(2015: 404)

Tabela 1. przedstawia zestawienie omówionych przypadków przekładu zwrotu *Monsieur le Comte*

Tabela 1. Techniki zastosowane do przekładu realogizmu Belle Etoile. Źródło: autorka.

Fragment	Tekst źródłowy	Tekst docelowy	Technika przekładu
5.1.1	The jealousy of Monsieur the Count [...]	Zazdrość hrabiego [...]	Eliminacja
5.1.2	Monsieur le Comte [...]	Panie hrabio [...]	Zastąpienie leksemem „pan”
5.1.3	[...] will satisfy Monsieur le Comte .	[...] przekona hrabiego [...]	Eliminacja
5.1.4	Monsieur le Comte will not suppose [...]	Proszę, aby pan hrabia [...]	Zastąpienie leksemem „pan”

W analizowanych fragmentach, tłumaczka zaproponowała przełożenie wyrażen *Monsieur le Comte* i *Monsieur the Count* jako *monsieur hrabia*, kierując się dążeniem do zachowania w tekście docelowym sygnałów obcości, tutaj pod postacią wtrętów w języku francuskim. Ostatecznie, we wszystkich analizowanych przypadkach leksem *monsieur* został usunięty z tekstu przekładu; w dwóch przypadkach pominięty, a w dwóch oddany w wyniku interwencji redakcji, za pomocą wyrazu *pan*. Takie rozwiązanie translatorskie jest przykładem opisanego przez Brzozowskiego zjawiska konwencjonalizacji. Podczas gdy zachowanie oryginalnego słowa odsyłałoby odbiorcę do języka francuskiego i do „zagraniczności w ogóle” (Lewicki: 66), w wyniku korekty redakcyjnej cechy nietypowe tekstu oryginału, czyli leksemy *Monsieur le Comte* i *Monsieur the Count*, sprowadzone zostały do wersji standardowej języka docelowego, przez co wyeliminowano zawarty w nich element „obcości” z tekstu docelowego.

5.2. Przekład realogizmu Belle Etoile

Kolejnym francuskim wtrętem językowym, którego przekład na język polski zostanie poddany analizie jest realogizm *Belle Etoile*. Jest to nazwa gospody, pojawiająca się w tytułach dwóch podrozdziałów opowiadania (w tytule podrozdziału 2. *The Inn-yard of the Belle Etoile* i w tytule podrozdziału 5. *Supper at the Belle Etoile*), w *Spisie treści* całego zbioru oraz dwadzieścia jeden razy w tekście. Poniżej zacytowany został fragment *Spisu treści* opowiadania.

Fragment 5.2.1 (tekst źródłowy):

THE ROOM IN LE DRAGON VOLANT

<i>Prologue</i>	101
1. <i>On the Road</i>	102
2. <i>The Inn-yard of the Belle Etoile</i>	105
3. <i>Death and Love Together Mated</i>	108
4. <i>Monsieur Droqville</i>	111
5. <i>Supper at Belle Etoile</i>	115 [...].

(2008: 152)

Belle Etoile w języku francuskim znaczy *piękna gwiazda*¹. Dążąc do zachowania w przekładzie tego sygnału obcości, tłumaczka przełożyła tytuły podrozdziałów w następujący sposób, kolejno: *Dziedziniec gospody Belle Etoile* i *Kolacja w Belle Etoile*. W pierwszym przypadku do nazwy w języku francuskim dodano objaśnienie pod postacią rzeczownika „gospoda”. Redaktor zaproponował posłużenie się w podanych przypadkach tłumaczeniem na język polski. Ostatecznie, uznał jednak argumentację tłumaczki – nazwa gospody została zachowana w języku francuskim, a tytuły podrozdziałów w zaproponowanym przez tłumaczkę brzmieniu. Poniżej znajduje się ilustracja.

Fragment 5.2.1 (tekst docelowy):

POKÓJ W GOSPODZIE LE DRAGON VOLANT	201
<i>Prolog</i>	201
1. <i>W drodze</i>	203
2. <i>Dziedziniec gospody Belle Etoile</i>	209
3. <i>Śmierć i miłość połączone</i>	216
4. <i>Monsieur Droqville</i>	222
5. <i>Kolacja w Belle Etoile</i>	229 [...].

(2015: 549)

¹Belle (franc.) – piękna [por. <https://ling.pl/sloownik/francusko-polski/belle>. Data ostatniego dostępu: 22-03-21]; étoile (franc.) – gwiazda [por. <https://ling.pl/sloownik/francusko-polski/etoile>. Data ostatniego dostępu: 22-03-21].

Nazwa *Belle Etoile* w tekście opowiadania pojawia się po raz pierwszy w następującym fragmencie:

Fragment 5.2.2 (tekst źródłowy):

[...] We were soon in the little town, and the carriage we followed drew up at the Belle Etoile, a comfortable old inn. [...].

(2008: 104)

Powyższy tekst został przetłumaczony w następujący sposób.

Fragment 5.2.2 (propozycja tłumaczki):

[...] W niedługim czasie znaleźliśmy się w małym miasteczku i kareta, za którą podążaliśmy, zajechała do Belle Etoile, wygodnej, starej gospody. [...].

Redaktor zaproponował posłużenie się tłumaczeniem nazwy. Ostatecznie, w analizowanym wyjątku tekstu, zachowana została nazwa w oryginalnym brzmieniu, niewyróżniona kursywą i opatrzona przypisem wyjaśniającym jej znaczenie.

Fragment 5.2.2 (tekst docelowy):

[...] W niedługim czasie znaleźliśmy się w małym miasteczku i kareta, za którą podążaliśmy, zajechała do Belle Etoile*, wygodnej, starej gospody. [...].

* Belle Etoile (franc.) – piękna gwiazda.

(2015: 206–207)

Początkowo, przypis tłumaczki objaśniał drugie wystąpienie nazwy *Belle Etoile* w tekście opowiadania, będące przedmiotem kolejnej analizy.

Fragment 5.2.3 (tekst źródłowy):

I ran down the stairs, very much elated. I saw the host of the Belle Etoile which, as I said, was the sign and designation of my inn.

(2008: 106)

Fragment 5.2.3 (propozycja tłumaczki):

Zbiegłem po schodach, bardzo podekscytowany. Ujrzałem gospodarza Belle Etoile*, która, jak mówiłem, była znakiem i nazwą mojej gospody.

* Belle Etoile (franc.) – piękna gwiazda.

Redaktor dodał komentarz: „ Bez tłumaczenia nazwy trudno zrozumieć, o co chodzi”, sygnalizując potrzebę przetłumaczenia nazwy gospody na język polski. Ostatecznie, przypis został zamieszczony przy pierwszym wystąpieniu w tekście nazwy Belle Etoile, a do analizowanego fragmentu dodano objaśnienie: „co znaczy piękna gwiazda”.

Fragment 5.2.3 (tekst docelowy):

Zbiegłem po schodach, bardzo podekscytowany. Ujrzałem gospodarza Belle Etoile, **co znaczy „piękna gwiazda”**, która, jak mówiłem, była znakiem i nazwą mojej gospody.
(2015: 210)

Tabela 2. przedstawia zestawienie omówionych przypadków przekładu nazwy *Belle Etoile*.

Tabela 2. Techniki zastosowane do przekładu realogizmu *Belle Etoile*. Źródło: autorka.

Fragment	Tekst źródłowy	Tekst docelowy	Technika przekładu
5.2.1	<i>The Inn-yard of the Belle Etoile</i> <i>Supper at Belle Etoile</i>	<i>Dziedziniec gospody Belle Etoile</i> <i>Kolacja w Belle Etoile</i>	Przeniesienie bez tłumaczenia z objaśnieniem Przeniesienie bez tłumaczenia
5.2.2	[...] drew up at the Belle Etoile, a comfortable old inn [...]	[...] zajęła do Belle Etoile*, wygodnej, starej gospody. * Belle Etoile (franc.) – piękna gwiazda.	Przeniesienie bez tłumaczenia z przypisem
5.2.3	I saw the host of the Belle Etoile which, as I said, was the sign and designation of my inn.	Ujrzałem gospodarza Belle Etoile, co znaczy „piękna gwiazda” , która, jak mówiłem, była znakiem i nazwą mojej gospody.	Przeniesienie bez tłumaczenia z objaśnieniem

W rezultacie negocjacji przeprowadzonych przez tłumaczkę, wszystkie wystąpienia nazwy *Belle Etoile* w łącznej liczbie dwadzieścia jeden zostały przeniesione do tekstu docelowego w oryginalnym zapisie, w tym dwa razy z objaśnieniem i raz z przypisem. Należy zwrócić uwagę,

że nazwy w tekście docelowym nie wyodrębniono poprzez użycie kursywy. Zarówno w *Spisie treści*, jak i w tekście, realogizm *Belle Etoile* został zaadaptowany graficznie i zapisany taką samą czcionką jak cały tekst, przez co niósł ze sobą obniżony poziom obcości (Lewicki 2009: 56). Pozwoliło to jednak na zachowanie sygnału obcości w przekładzie i jednocześnie ułatwienie czytelnikowi zrozumienia wtrętu w języku francuskim poprzez dodanie objaśnienia i przypisu. Ujemną stroną zastosowanych rozwiązań jest obniżenie stopnia obcości w przekładzie (Lewicki 2000: 66). Antoine Berman zidentyfikował objaśnianie jako jedną z dwunastu tendencji deformujących towarzyszących przekładowi (2009: 261). Przypisy, mimo że w przeszłości traktowane były często przez krytyków przekładu jako przejaw niekompetencji lub porażki tłumacza, utrudniające harmonijny odbiór dzieła literackiego, w ostatnim czasie uznane zostały za technikę translatorską, którą tłumacz jako pośrednik między kulturami i negocjator porozumienia może zastosować, aby osiągać swoje cele (Skibińska 2009: 13–17). Podsumowując, zastosowane przez tłumaczkę techniki przekładu pozwoliły na zachowanie nośników obcości w tekście docelowym, mimo iż skutkowały obniżeniem poziomu obcości. Pierwotna rekomendacja redaktora, przetłumaczenia nazwy gospody, Belle Etoile, na język polski doprowadziłaby do całkowitego wyeliminowania sygnału obcości z tekstu docelowego we wszystkich dwudziestu pięciu przypadkach.

5.3. Przekład realogizmu *Le Dragon Volant*

Le Dragon Volant jest nazwą gospody, w której rozgrywają się kluczowe dla przebiegu akcji wydarzenia. Jest to nazwa gospody, pojawiająca się w tytule opowiadania („The Room in Le Dragon Volant”), w tytułach dwóch podrozdziałów opowiadania (w tytule podrozdziału 11. *Le Dragon Volant* i w tytule podrozdziału 15. *Strange Story of Le Dragon Volant*), w *Spisie treści* całego zbioru oraz 34 razy w tekście. Poniżej zacytowany został fragment *Spisu treści* opowiadania.

Fragment 5.3.1 (tekst źródłowy):

THE ROOM IN LE DRAGON VOLANT [...]

11.	<i>Le Dragon Volant</i>	282
12.	<i>The Magician</i>	144
13.	<i>The Oracle Tells Me Wonders</i>	148
14.	<i>Mademoiselle de la Vallière</i>	152
15.	<i>Strange Story of Le Dragon Volant</i>	157 [...].

(2008: 152)

Redaktor zasugerował posłużenie się we wszystkich powyższych przypadkach wyrażeniem „Gospoda Pod Latającym Smokiem”, będącym tłumaczeniem francuskiej nazwy na język polski. Tłumaczka zaproponowała jednak, pozostawienie nazwy gospody w oryginalnym brzmieniu. Ostatecznie, trzy wyżej wymienione wystąpienia nazwy *Le Dragon Volant* zostały za każdym razem poprzedzone objaśnieniem „gospoda” i rozwiązanie spotkało się ostatecznie z akceptacją redaktora. Poniżej cytuję fragment *Spisu treści* w przekładzie na język polski.

Fragment 5.3.1 (tekst docelowy):

POKÓJ W GOSPODZIE LE DRAGON VOLANT		201[...]
11. <i>Gospoda Le Dragon Volant</i>		282
12. <i>Magik</i>		290
13. <i>Wyrocznia opowiada mi cuda</i>		298
14. <i>Mademoiselle de la Vallière</i>		306
15. <i>Dziwna historia gospody Le Dragon Volant</i>		317 [...].

(2008: 549)

Dodatkowe objaśnienie znaczenia słów w języku francuskim, zostaje podane przez autora gdy akcja opowiadania przenosi się do przedmiotowej gospody. *Le Dragon Volant* to „latający smok”, znak gospody w formie płaskorzeźby zdobiący jej budynek.

Zajechaliliśmy pod antyczną i solidną gospodę, wybudowaną z kamienia z Caen, w stylu bogatszym i bardziej ozdobnym niż zazwyczaj spotykany w domach tego rodzaju, a który wskazywał, że był on oryginalnie zaprojektowany jako prywatna posiadłość jakiejś zamożnej i prawdopodobnie dystyngowanej osoby, jako że na ścianie widniały liczne rzeźbione tarcze i trzymacze. Rodzaj ganku, mniej antyczny niż cała reszta, wystawał gościnnie. Był zwieńczony kamiennym łukiem z kwiatowymi motywami, nad którym, pomalowana i poślona, znajdowała się wypukła płaskorzeźba znaku gospody. Był to **latający smok** z rozpostartymi skrzydłami mieniącymi się jaskrawą czerwienią i złotem, z ogonem bladezielonym i złotym, powyginanym i pozawijanym w niezliczoną ilość pierścieni. Ogon zakończony był błyszczącym punktem, ostrym niczym śmiertelna strzała.

(2015: 279–280)

Redaktor rekomendował korektę wszystkich wystąpień nazwy gospody w tekście. W odpowiedzi na propozycję tłumaczki, kolejne wystąpienie realogizmu *Le Dragon Volant* zostało poprzedzone przez redaktora objaśnieniem „gospoda”. Poniżej prezentuję ilustrację.

Fragment 5.3.2 (tekst źródłowy):

‘No, I could not. I am lodged in *Le Dragon Volant*, which stands at the verge of the grounds of the *Château de la Carque*.’

(2008: 155)

Fragment 5.3.2 (propozycja tłumaczki):

– Niestety nie. Zatrzymałem się w *Le Dragon Volant*, która stoi na obrzeżach posiadłości *Château de la Carque*.

Fragment 5.3.2 (tekst docelowy):

– Niestety nie. Zatrzymałem się w **gospodzie** *Le Dragon Volant*, która stoi na obrzeżach posiadłości *Château de la Carque*.

(2015: 312)

W rezultacie uzgodnień, redaktor zaakceptował wszystkie pozostałe 33 wystąpienia nazwy *Le Dragon Volant*, które pojawiły się w tekście bez dodatkowego objaśnienia w postaci słowa „gospoda”.

Tabela 3. zawiera zestawienie omówionych przypadków przekładu nazwy *Le Dragon Volant*.

Tabela 3. Techniki zastosowane do przekładu realogizmu *Le Dragon Volant*. Źródło: autorka.

Fragment	Tekst źródłowy	Tekst docelowy	Technika przekładu
5.3.1	<i>Le Dragon Volant</i> <i>Strange Story of Le Dragon Volant</i>	Gospoda <i>Le Dragon Volant</i> <i>Dziwna historia gospody Le Dragon Volant</i>	Przeniesienie bez tłumaczenia z objaśnieniem Przeniesienie bez tłumaczenia z objaśnieniem

5.3.2	[...] I am lodged in Le Dragon Volant [...]	Zatrzymałem się w gospodzie Le Dragon Volant [...]	Przeniesienie bez tłumaczenia z objaśnieniem
-------	---	---	--

Jak pokazuje powyższe zestawienie, pomimo oryginalnego zalecenia redaktora, by w opowiadaniu posługiwać się nazwą gospody przetłumaczoną na język polski, dzięki argumentacji tłumaczki, zachowano wszystkie trzydzieści pięć wystąpień realogizmu w tekście w oryginalnym francuskim brzmieniu, a trzy pierwsze wystąpienia nazwy *Le Dragon Volant* poprzedzono objaśnieniem w postaci słowa „gospoda”, co skutkowało nieznacznym obniżeniem poziomu obcości docelowego wyrażenia. Zastąpienie nazwy jej polskojęzycznym odpowiednikiem, zgodnie z początkową intencją redaktora, skutkowałoby całkowitym wyeliminowaniem sygnału obcości z opowiadania.

6. Wnioski

Opisane przypadki transpozycji wtrętów francuskojęzycznych w przekładzie na język polski opowiadania *The Room in Le Dragon Volant* obejmują zwroty adresatywne, *Monsieur le Comte* i *Monsieur the Count* oraz realogizmy, *Belle Etoile* i *Le Dragon Volant*. Redaktor dokonujący korekty tekstu przekładu zalecił zastosowanie pełnego tłumaczenia na język polski wszystkich wyrażen. Tłumacz dążąc do zachowania sygnałów obcości pod postacią elementów trzeciej kultury, zaproponował zachowanie w tłumaczeniu odpowiednio wyrazu *monsieur* oraz nazw *Belle Etoile* i *Le Dragon Volant*. W pierwszym przypadku, propozycja tłumacza nie została uwzględniona i dwa wystąpienia leksemu pominięto, a dwa oddano za pomocą wyrazu *pan*, co skutkowało całkowitym wyeliminowaniem sygnału obcości z tekstu przekładu. W przypadku realogizmu *Belle Etoile*, pomimo pierwotnej intencji redaktora, by posłużyć się tłumaczeniem na język polski, po uwzględnieniu propozycji tłumaczki, wszystkie wystąpienia nazwy *Belle Etoile* przeniesiono do tekstu docelowego w oryginalnym zapisie, w tym dwa razy z objaśnieniem i raz z przypisem, co pozwoliło na zachowanie w znacznym stopniu sygnału obcości. W podobny sposób rozwiązano kwestię transpozycji nazwy *Le Dragon Volant*. Pomimo pierwotnej propozycji redaktora, by posłużyć się polskim odpowiednikiem, dzięki argumentacji tłumaczki, wszystkie wystąpienia realogizmu w tekście pozostawiono w oryginalnym francuskim brzmieniu, a trzy pierwsze poprzedzono objaśnieniem w postaci słowa „gospoda”, co ponownie pozwoliło na zachowanie w znacznym stopniu sygnału obcości.

Przeprowadzona analiza ilustruje mechanizm towarzyszący redakcji tekstu przed jego ostateczną publikacją. Celem nadrzędnym towarzyszącym korekcie redakcyjnej jest usunięcie wszelkich błędów merytorycznych i technicznych, w tym gramatycznych oraz zadbanie o pełną zrozumiałość tekstu. Eliminacja elementów trzeciej kultury w wyniku interwencji redakcji może jednak prowadzić do całkowitej eliminacji lub znacznego obniżenia poziomu obcości tekstu docelowego. Zachowanie nośników obcości w przekładzie jest więc niezwykle ważne, gdyż są one jednym z elementów odpowiedzialnych za spełnienie przez przetłumaczone dzieło twórczej roli w kulturze docelowej. Troska o zachowanie pełnego wachlarza znaczeń, jak również nośników obcości, wydaje się zatem spoczywać na barkach tłumacza. To on musi zwrócić uwagę redaktora na ryzyko utraty pewnych znaczeń oraz uzasadnić celowość oraz poprawność proponowanego rozwiązania. Jak pokazują zaprezentowane przeze mnie przykłady, rezultat uzgodnień może być dwojaki. Może zakończyć się sukcesem, jak w przypadku zachowania w oryginalnym brzmieniu nazw *Le Dragon Volant* i *Belle Etoile*, ale też porażką, jak w przypadku próby posłużenia się zwrotem „monsieur hrabia”. W obydwu jednak przypadkach, ostateczną decyzję podejmuje wydawnictwo.

Bibliografia

- Berezowski, Leszek (1997) *Dialect in Translation*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Berman, Antoine ([1985] 2009) „Przekład jako doświadczenie obcego” [„La Traduction comme épreuve de l'étranger”, *Texte. Revue de critique et de théorie littéraire* 4; 67–81], (tłum.) U. Hrehorowicz. [W:] Bukowski, Piotr, Magda Heydel. (red.) *Współczesne teorie przekładu. Antologia*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; 249–264.
- Brajerska-Mazur, Agata (2015) „Manipulizm a wpływ czytelników na polskie tłumaczenie Harry'ego Pottera”. [W:] *Roczniki Humanistyczne* LXIII (6); 151–165. DOI: <http://DX.DOI.ORG/10.18290/RH.2015.63.6-8>.
- Brzozowski, Jerzy (2011) *Stanąć po stronie tłumacza. Zarys poetyki opisowej przekładu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Józwiak, Jolanta (2018) „Obecność kultury obcej w oryginale i przekładzie”. [W:] Roman Lewicki (red.) *Przekład - język - kultura*. 5. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej; 75–84.

- Kokot, Joanna (2000) „O polskich tłumaczeniach Winnie-the-Pooh A. A. Milne’a”. [W:] Olga i Wojciech Kubińscy (red.) *Przekładając nieprzekładalne*. t. I. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego; 365–378.
- Kubińscy, Olga i Wojciech (2004) „Osobliwy przypadek dwóch polskich przekładów *A Clockwork Orange* Anthony Burgessa: wycieczka w kulturowe ‘uinnienie’ ”. [W:] Olga i Wojciech Kubińscy (red.) *Przekładając nieprzekładalne*. t. II. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego; 67–76.
- Lefevere, André (1992) *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge.
- Le Fanu, Sheridan ([1995] 2008) *In a Glass Darkly*. Ware: Wordsworth Editions.
- Le Fanu, Sheridan (2015) *W ciemnym zwierciadle*. (tłum.) Mira Czarnecka. Zysk i S-ka Wydawnictwo: Poznań.
- Lewicki, Roman (2000) *Obcość w odbiorze przekładu*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Mocarz, Maria (2008) „Elementy trzeciej kultury jako przejaw interkulturowości w przekładzie tekstów użytkowych”. [W:] *Slavia Orientalis* LVII (3); 395–403.
- Mocarz, Maria (2011) *Interkulturowość w przewodniku turystycznym. Studium o odbiorze inności w przekładzie*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Munday, Jeremy ([2001] 2016) *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London and New York: Routledge.
- Schleiermacher, Friedrich ([1838] 2008) „O różnych metodach tłumaczenia” [„Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens”. *Friedrich Schleiermacher’s sämtliche Werke, Dritte Abtheilung: Zur Philosophie, Zweiter Band*. Berlin; 207–245] (tłum.) Piotr Bukowski. [W:] Przekładaniec 21; 8–29. [pobrane z: <http://www.ejournals.eu/Przekladaniec/2008/Numer-21/art/3024/>. Data ostatniego dostępu: 01–06–2010].
- Skibińska, Elżbieta (2009) „O przypisach tłumacza: wprowadzenie do lektury”. [W:] Elżbieta Skibińska (red.) *Przypisy tłumacza*. Kraków: Księgarnia akademicka; 7–19.
- Sumera, Adam (2000) „Source Language, Target Language and the Third One”. [W:] Olga i Wojciech Kubińscy (red.) *Przekładając nieprzekładalne*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego; 537–542.
- Szymańska, Katarzyna (2010) „Przekład literacki – manipulacja: refrakcja i instytucja patronatu według André Lefevere’a i Manipulation School”. [W:] *Polisemia* 2010, Numer 2, [pobrane

z: <http://www.polisemia.com.pl/numery-czasopisma/numer-2-2010-2/przeklad-literacki---manipulacja>. Data ostatniego dostępu: 09-05-2021].

Tokarski, Jan (1980) (red.) *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa: PWN.

Urbanek, Dorota (2002) „Elementy trzeciej kultury w procesie przekładu”. [W:] Roman Lewicki (red.) *Przekład. Język. Kultura*. Lublin: Wydawnictwo UMCS; 61–69.

Wołek-San Sebastian, Katarzyna (2011) „*Trzecia kultura*” a problemy przekładu nowszej literatury chorwackiej, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Venuti, Lawrence ([1995] 2004) *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London and New York: Routledge.